

KĀRI 1

Te Pāremata i Aotearoa: Inā te manapori

Te Tino Kōrero

I roto mai i tētahi manapori he nui tonu ngā huarahi mā te tangata hei whakaawe i ngā whiriwhiringa kōrero.

Ko tētahi, kia tukua ō rātou whakaaro ki te Kāwanatanga. Ko Te Hīkoi Whenua o te tau 1975 tētahi tauira o te whakamahinga manapori i Aotearoa. Kei te whakaatu a Kāri 1 i ētahi tāngata kei te Pāremata e tāpae ana i tētahi petihana ki te Kāwanatanga kia mutu te hoko atu i ngā whenua Māori.

Te Pāremata i Aotearoa: Inā te manapori

© Heinegg, Christian F fl 1975-1978 c/- Alexander Turnbull Library, Wellington, New Zealand

Ngā Pātai Matapaki

- 1 He aha koia te take?
- 2 I aha ngā tāngata kia rongohia ai ō rātou reo?
- 3 I pēhea i whai wāhi ai te Pāremata?
- 4 He aha te hua i puta mai?
- 5 He aha e tū ai tēnei take hei tauira whakamahinga manapori? He aha te pānga atu ki te iwi whānui o Aotearoa?
- 6 Kia titiro koe ki te whakaahua nei, he aha te pātai ka toko ake i tō hinengaro?

Te Hīkoi Whenua Māori 1975 i Lambton Quay, Te Whanganui a Tara

© John Miller

Ko Whina Cooper e ārahi ana i ngā tāngata o te hīkoi ki te Pāremata

© John Miller

Te petihana i tāpaetia ki te Kāwanatanga

KĀRI 2

He aha hoki te Pāremata?

Te Tino Kōrero

E whakaatu ana tēnei kāri i te taiwhanga tautohetohe o te Pāremata. Ko te taiwhanga tautohetohe te wāhi e huihui ai ngā mema Pāremata ki te matapaki, ki te tautohetohe hoki. He ōrite te āhua o te taiwhanga tautohetohe ki te Pāremata kei Westminster ki Ingarangi.

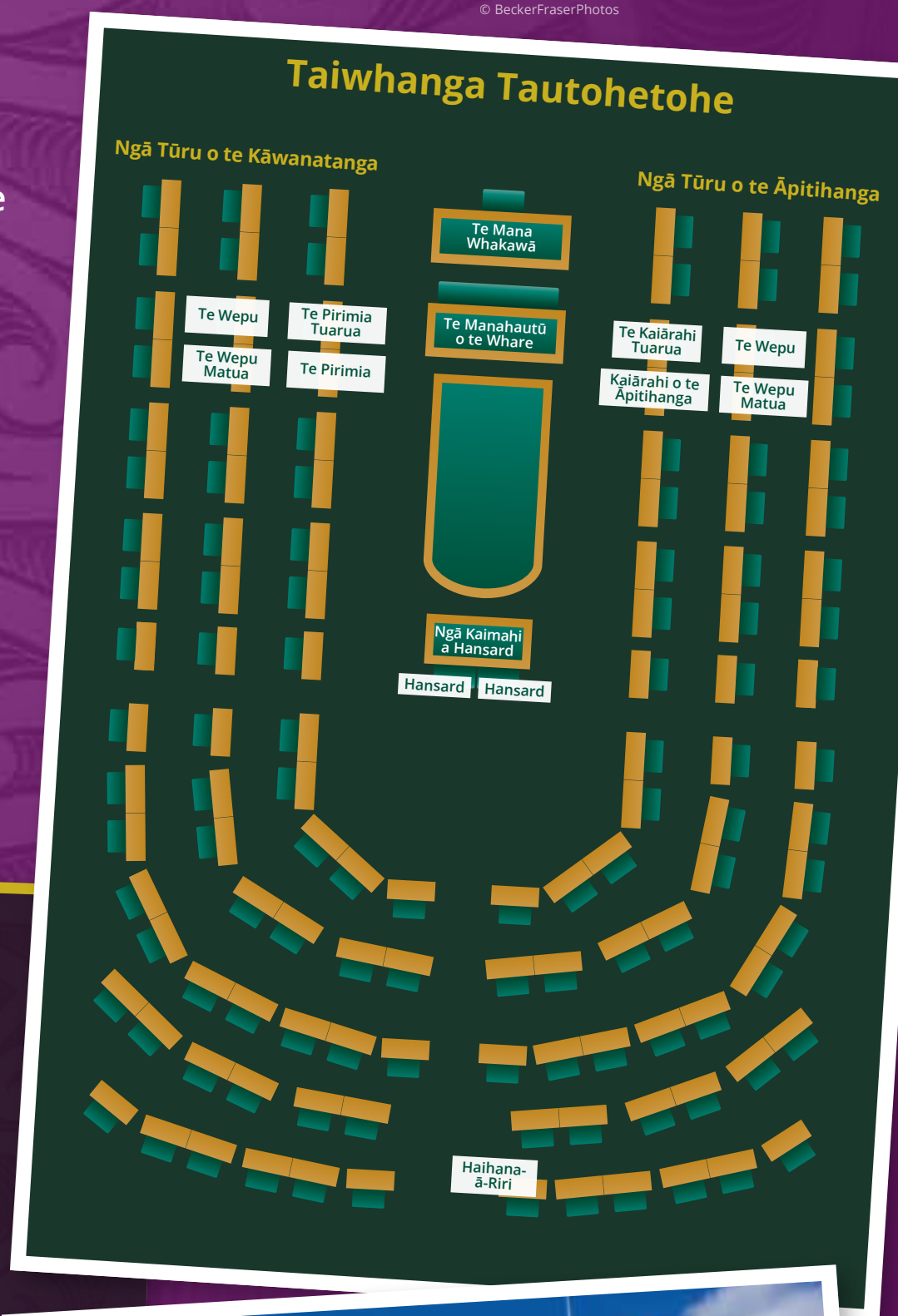
He aha hoki te Pāremata?

© BeckerFraserPhotos

E whakaaturia ana i te whakaahua o raro te mahere o te papa. Ka kitea he mea ōkawa te nohoanga o te Whare. Kei ia tangata o te Whare he tūranga me tētahi tūru mō taua tūranga. Noho ai ngā Kaiārahi o ngā rōpū tōrangapū ki te kapa o mua, ā, ko te Pirimia me te Kaiārahi o te Āpitihianga ka noho i te tūru tuawhā mai i Te Mana Whakawā o te Whare.

He toka tonu ngā kawa hei whai mā ngā huarahi mahi o te Whare tae atu ki ngā tautohetohe. He rārangi whakatau tā te Pāremata e kīia nei ko ngā whakataunga tūroa, ā, ko ēnei ngā whakatau mō te huarahi hei whai mā te Whare me ōna komiti whiriwhiri take.

Ngā Pātai Matapaki

- 1 Ko wai ka huihui i te taiwhanga tautohetohe?
- 2 He aha e nohonoho pēnei ai ngā tāngata? Kua pēneitia mai rā anō te mahere noho? I pēhea i kōwhirihia ai?
- 3 He aha ētahi o ngā mahi a ngā tāngata i te Whare e kitea ai i te mahere noho? Ki ōu whakaaro, he aha rātou e noho ai ki tēnā tūru me tēnā?
- 4 Ki ōu whakaaro anō, he aha ngā huarahi ka whāia ina tū rātou ki te kōrero?
- 5 He aha te tikanga ake o te Rākau Whaimana i, ā, mā wai e hari atu ki roto i te Whare?

© Parliamentary Collection

Te Whare Mīere me Te Whare Pāremata

© Woolf Photography

Te Rākau Whaimana

KĀRI 3

He aha te mahi a te Pāremata?

He aha te mahi a te Pāremata?

© Fairfax Media

Te Tino Kōrero

I te tau 1987 i whakamanahia e te Pāremata he ture e kīia nei ko Te Ture Reo Māori. He Ture te ingoa mō tētahi ture ka whakamanahia e te Pāremata. Nā tēnei ture i whai mana ai te reo Māori i Aotearoa, i Niu Tirenī. Nā te ture anō ka whai mana ngā kaikōrero ki te kōrero i te reo Māori i ngā wāhi ā-ture pērā i te kōti. Nā Te Ture Reo Māori hoki i whakatūria ai Te Taura Whiri i te Reo Māori hei hāpai i te reo me te hoatu kōrero āwhina hoki mō te reo.

I hua mai te Ture nei i te kaha wero a ngā Māori i roto i ngā tau maha me te whakaputanga o te pūrongo a Te Rōpū Whakamana i Te Tiriti o Waitangi. I roto i taua pūrongo a Te Rōpū Whakamana rā ko te kōrero i kīia rā he taonga te reo Māori i raro i Te Tiriti o Waitangi.

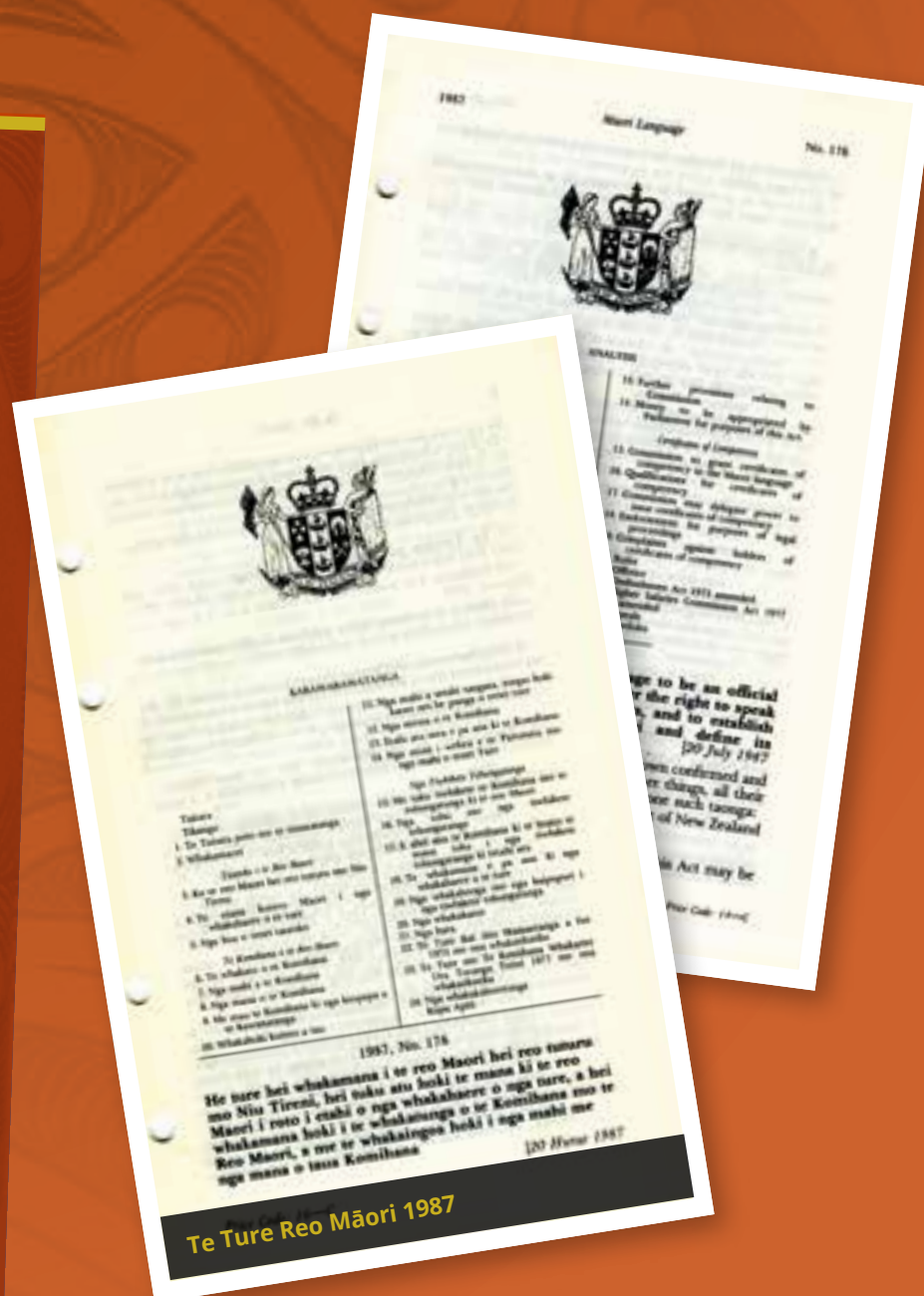

© Alexander Turnbull Library Ref: EP/1987/4271/18-F

Te Minita mō ngā Take Māori, Koro Wetere, me ngā mema o Te Kōmihana mō te Reo Māori 1987: ko Ray Harlow rātou ko Timoti Kāretū, ko Kīngi Ihaka, ko Katerina Te Heikōkō Mataira, ko Anita Moke

Ngā Pātai Matapaki

- 1 Ki ōu whakaaro, he aha te ture i pīrangitia ai?
- 2 Ki a koe, nā te aha tēnei ture i puta mai ai?
- 3 Ki a koe anō, kua whai hua tēnei ture?
- 4 Ki a koe, e hia te roa ka whakamanahia tēnei ture?
- 5 Ka pēhea e whakamana ture ai te Pāremata?
- 6 Kei te mōhio koe, i aha te Pāremata kia mana ai tēnei ture?
- 7 Kei te mōhio koe, he aha atu anō ngā reo whai mana o Aotearoa?
- 8 Ka kōrerotia ēnei reo e ngā tāngata katoa?
- 9 Ki hea ō tātou reo whai mana rongohia ai?

Te Ture Reo Māori 1987

KĀRI 4

Ko wai a wai i te Pāremata?

Te Tino Kōrero

Kei te Pāremata o Aotearoa Te Ariki Tapairu (ko te Kāwana-Tianara hei kanohi mōna) me te āhua 120 ngā mema Pāremata (MP) i pōtīhia hei kanohi mō te Whare Māngai. He kanohi ngā MP mō ngā whakaaro me ngā āwangawanga o ngā tāngata katoa nō Aotearoa, nō reira e kīia ai he manapori ā-kanohi. He mahi tā tēnā tangata me tā tēnā i te Pāremata – ko te Kāwana-Tianara, ko Te Mana Whakawā o te Whare, ko te Pirimia me ngā Minita tae atu ki ngā tūranga ōkawa pērā i Te Manahautū o te Whare, te Haihana ā-Riri me te tari nehe o te Kaikawe o te Rākau Mangu.

Ko wai a wai i te Pāremata?

© Paul Fisher

Ngā Pātai Matapaki

- 1 Ki ōu whakaaro, i tangohia tēnei whakaahua i hea?
- 2 Ko wai mā ngā tāngata i roto i tēnei whakaahua, ā, kei te aha rātou?
- 3 He aha ō rātou tūranga?
- 4 He aha te kaupapa o ō rātou kākahu me ngā mea e purihia ana e rātou?
- 5 He aha rātou e rārangi pērā ana?
- 6 He aha e mātuatua ai tēnei kaupapa?
- 7 He aha tētahi kaupapa Māori e pēnei ana te mātuatua?
- 8 Ko wai ngā tāngata ka whakahaere i taua kaupapa mātuatua?
- 9 He aha ā rātou tino mahi?
- 10 Tirohia te whakaahua ka tuhi ai kia toru ngā whakaaro mō tēnei whakaahua.

© McMillan

Te Mana Whakawā a Pita Tapsell e haere ana ki te whakatuwheratanga ōkawa o te Pāremata

© Paul Fisher

Te Kaikawe o te Tokotoko Mangu a Bill Nathan e haere ana ki te whakatuwheratanga ōkawa o te Pāremata

© Office of the Clerk

Te Kawana-Tianara a Tā Jerry Mateparae e haina ana i Te Whakaae o te Ariki Tapairu

Mete Kīngi Te Rangi Paetahi

James Carroll

Āpirana Ngata

Iriaka Rātana

Matiu Rata

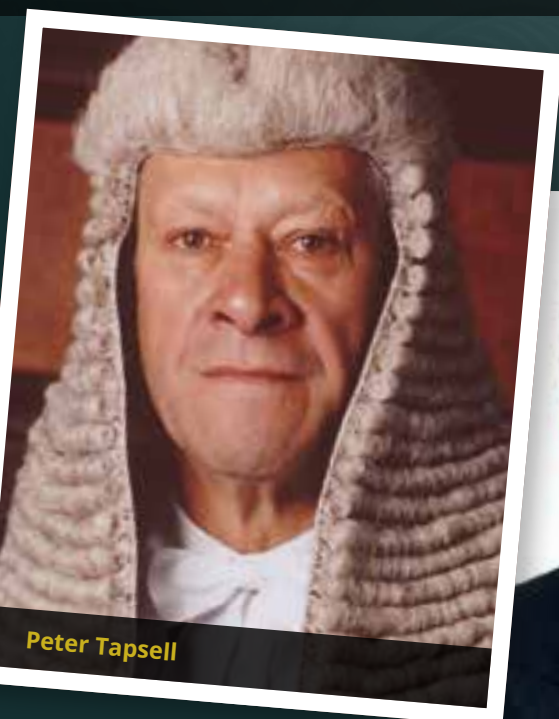
Whetū Tirikātene Sullivan

KĀRI 5

Māori i te Pāremata

Te Tino Kōrero

Mai i te rautau 1800 kua mahi te Māori i te Pāremata. Kua tū rātou hei kanohi mō te iwi, ā, kua riro i ētahi ngā tūranga teitei. Ko ngā tāngata kei tēnei kāri ko ētahi o ngāi Māori i kaha rā te tū me te āta mahi i ngā kaupapa o te Pāremata.

Peter Tapsell

Winston Peters

Tariana Tūria

KĀRI 6

Ko te Pāremata me au – He wāhi mōku?

Te Tino Kōrero

Kei te kārī 6 he rōpū taiohi e tū ana i mua tonu iho o te Pāremata. Kia whai hua te manapori me tika te whai wāhi atu o ngāi tāngata ki taua manapori.

Ko te Pāremata me au – He wāhi mōku?

© BeckerFraserPhotos

Ngā Pātai Matapaki

- 1 Me pēhea e whai wāhi ai koutou ko tō whānau ki tō tātou manapori?
- 2 He āhuatanga e hiahia ana koe kia panoni i roto i tō hapori? He aha hoki aua āhuatanga? Me whakarite ture kia panonihia aua āhuatanga?
- 3 Ina hiahia koe ki te panoni i tētahi āhuatanga me kōrero koe ki a wai hei tautoko i a koe, hei whakaoho ake hoki ki tō take?
- 4 Mātapaki tahi me tō rōpū i t/ētahi tauira i meatia ai te hātepe o te Pāremata hei panoni i tētahi āhuatanga?

Te hīkoi ki te Pāremata o te Kura Waenga o Kawerau 2011

© 3news

He wāhi pōti kei tētahi marae

© Electoral Commission